

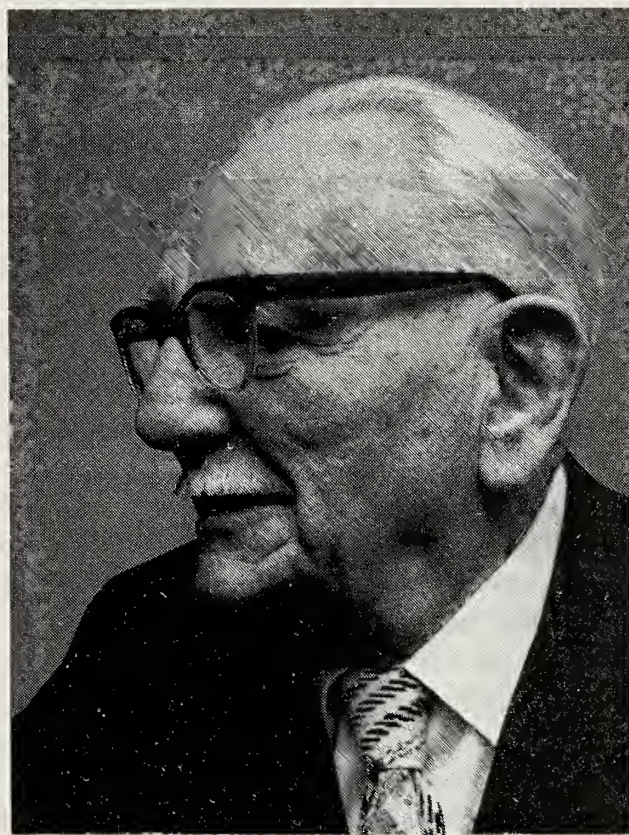
In memoriam Johan Marie Alexander van Groenendael
16.II.1896-28.XII.1980

door

J. P. DUFFELS

Instituut voor Taxonomische Zoölogie (Zoölogisch Museum), Amsterdam

Johan Marie Alexander van Groenendael was reeds sedert 1930 lid van de Nederlandse Entomologische Vereniging, maar vrij weinig leden van de vereniging hebben hem gekend. Dit vindt enerzijds zijn oorzaak in het feit dat hij gedurende 30 jaar als arts in de tropen gewerkt heeft. Anderzijds was hij ook na zijn definitieve vestiging in Nederland in entomologische kring een weinig op de voorgrond tredende figuur. De grote verdienste van Van Groenendael voor de entomologie is gelegen in de unieke verzameling Palaearctische, maar vooral Indonesische vlinders, die hij gedurende zijn lange werkzame leven bijeengebracht heeft.

Van Groenendael werd op 16 februari 1896 te Zwolle geboren. Hij volgde 5 klassen van het gymnasium te 's-Hertogenbosch, werd toen gemobiliseerd, en deed in 1917, tijdens zijn militaire dienst als reserve-officier bij de landmacht, staatsexamen Gymnasium A en B. In 1919 begon hij zijn medicijnenstudie in Utrecht, deed in 1921 kandidaatsexamen, in 1923 doctoraal en in mei 1925 artsexamen. Van 1927 tot 1931 was Van Groenendael als particulier arts gevestigd in Boxtel. Op 11 mei 1931 trouwde hij met Adriana Hendrika Krijger, arts. Kort daarna vertrok hij als hadji-arts naar Indonesië. Eind 1931 vestigde hij zich daar te Soekaboemi, West Java, waar hij en zijn echtgenote een praktijk als particulier arts uitoefenden tot zijn mobilisatie als reserve-officier van gezondheid bij het Koninklijk Nederlands Indisch leger in 1942. Van Groenendaels belangstelling voor de vlinders was reeds in zijn gymnasium-tijd gewekt. Als gymnasiast en later als student heeft hij veel verzameld o.a. in Digne, Frankrijk. Gedurende zijn vestiging als huisarts in Nederland heeft hij zelf weinig verzameld, maar heeft hij wel Palaearctisch materiaal gekocht, o.a. bij de firma Otto Bang-Haas te Dresden. Dit materiaal bestaat in hoofdzaak uit Papilionidae en Pieridae van Centraal Azië, waaronder soorten die in vele museum-collecties ontbreken.

Bij zijn vertrek naar Indonesië liet hij zijn kollektie Palaearctische vlinders achter onder de hoede van J. B. Corporaal, Zoölogisch Museum, Amsterdam, met de afspraak dat de kollektie later permanent ter beschikking van het museum zou komen.

In Soekaboemi had Van Groenendael een aantal verzamelaars in dienst die in de omgeving van deze plaats, o.a. ook ten zuiden van Soekaboemi in de Djampangs, voor hem verzamelde. De kollektie vlinders van Soekaboemi getuigt van een grote activiteit. In de jaren 1931-1942 werd bovendien zeer interessant materiaal van Celebes, Saleyer (= Salayar, eiland ten zuiden van Celebes), Bali en Oost-Java aan de kollektie toegevoegd door de verzamelaar Kalis, die tegen een vaste maandelijks vergoeding vlinders voor Van Groenendael verzamelde. Tevens werd door aankoop een kollektie vlinders van Assam en Nieuw Guinea verworven.

Van 1942-1945 was Van Groenendael in Japanse krijgsgevangenschap te werk gesteld aan de Burma-spoorweg. Daarna werkte hij van 1945-1946 in het Chuhalongkorn hospitaal te Bangkok en in het vrouwen- en kinderkamp te Bangkok. Bij het uitbreken van de oorlog was de toen reeds omvangrijke vlinderkollektie achtergebleven in Soekaboemi. De kollektie werd gered door een vriend van Van Groenendael, de dierenarts Frits Waworoentoe, hoofd van 's Lands Plantentuin te Buitenzorg (Bogor), die de kollektie in Buitenzorg onder zijn hoede nam. Na de oorlog werd de kollektie onbeschadigd teruggegeven.

Vanaf 1946 was Van Groenendael garnizoensarts te Bandoeng tot hij en zijn echtgenote in mei 1948 met verlof naar Nederland gingen. Reeds in 1949 werd hij weer uitgezonden naar Indonesië. Vanuit zijn standplaats Padang, West Sumatra, werd o.a. verzameld in de omgeving van de Bungusbaai.

Na de overgang van het landsbestuur in handen van het Indonesische gouvernement werd Van Groenendael op zijn verzoek overgeplaatst van Sumatra naar Flores. Hij en zijn echtgenote hebben daar van 1950-1954 gewerkt. Hij gaf de voorkeur aan Flores boven een comfortabel leven in de grote stad, omdat dit ongerepte eiland voor een hartstochtelijk verzamelaar ongekende perspectieven leek te bieden. Vanuit de standplaats Ruteng in het district Manggarai, West Flores, werden te paard medische patrouilles uitgevoerd voor de Dinas Resehatan (Dienst Volksgezondheid). Vergezeld van een tiental verplegers en enige tientallen dragers waren de beide artsen vaak wekenlang op stap. Op Flores werd een grote kollektie Lepidoptera bijeengebracht, die in wetenschappelijk opzicht bijzonder belangrijk is, omdat enerzijds weinig insekten van Flores in musea beschikbaar zijn en anderzijds de studie van de wordingsgeschiedenis van de fauna van dit eiland juist bijzonder interessant is, omdat het ligt op de scheidslijn tussen het Aziatische en het Australische continent. De avonden op Flores werden besteed aan het vangen van nachtvlinders op een sterke acetyleenlamp. Liefst aan de rand van een ravijn, met aan de overzijde tropisch regenwoud, werd het vanglak gespannen. De gevangen vlinders werden in papillotten opgeborgen en in een metalen trommel per pakpaard of drager vervoerd. Tijdens zijn verblijf op Flores had Van Groenendael regelmatig contact met Prof. W. Roepke van de Landbouwhogeschool in Wageningen.

In verband met de onzekere politieke situatie vertrokken Van Groenendael en zijn echtgenote in 1954 naar Nederland. In de jaren tussen 1955 en 1961 werden nog enige reizen als hadji-arts of scheepsarts gemaakt.

Na definitieve terugkeer in Nederland kreeg Van Groenendael de gelegenheid om zijn Indonesische materiaal verder te prepareren, te determineren en te rangschikken. In de werkkamer van zijn nieuwe huis in de Arnhemse bossen heeft hij dag in dag uit aan zijn dierbare vlinders gewerkt. Uit zijn omvangrijke kollektie vlinders in papillotten zocht hij de meest interessante exemplaren om te prepareren. Zo heeft hij in de loop der jaren verreweg het grootste deel van de 300.000 opgezette vlinders in zijn verzameling zelf geprepareerd. Rond 1970 werden de banden met het Instituut voor Taxonomische Zoölogie (Zoölogisch Museum) te Amsterdam weer wat nauwer aangehaald. Van Groenendael maakte duidelijk dat het nog steeds zijn bedoeling was dat de gehele kollektie te zijner tijd naar het museum in Amsterdam zou gaan. Bezoekers werden ten huize van de familie Van Groenendael heel hartelijk en gastvrij ontvangen. De heer en mevr. Van Groenendael stonden zeer open voor contacten, doordat beiden

belangstelling toonden in de meest uiteenlopende onderwerpen. Degenen die op bezoek kwamen voelden zich daardoor snel op hun gemak. Entomologen liet Van Groenendael graag zijn vorderingen in het prepareren en rangschikken van zijn kollektie zien.

De kollektie-Van Groenendael omvat ongeveer 800.000 vlinders, waarvan er ongeveer 300.000 geprepareerd zijn. De overige vlinders worden in papillotten bewaard en wachten op verdere bewerking. Van Groenendael was geen publicist. Het is dan ook te verwachten dat reviserend werk van specialisten in de verschillende vlinderfamilies nog veel interessante vondsten zal opleveren. De kollektie overziend is het haast onvoorstelbaar dat zij in één mensenleven bijeengebracht werd. Bij testamentaire beschikking zal de kollektie ten geschenke worden gegeven aan het Instituut voor Taxonomische Zoölogie van de Universiteit van Amsterdam. Het belang van de schenking blijkt wel uit het feit dat met de kollektie van Van Groenendael de vlinderverzameling van Zuid-Oost Azië van het ITZ ongeveer verdubbeld zal zijn.

Het echtpaar Van Groenendael heeft in 1978 de Van Groenendael-Krijgerstichting in het leven geroepen die tot doel heeft de kollektie in stand te houden en het materiaal verder te bewerken.

Toen de Van Groenendaels jong waren hadden ze een lievelingsliedje „Let's grow old together, let us weather it together, you and I". Deze wens is in vervulling gegaan, zij hebben een lang en veel bewogen leven gehad, in wederzijdse steun. Juist door deze verbondenheid heeft mevr. Van Groenendael-Krijger in belangrijke mate bijgedragen aan de opbouw van de vlinderkollektie, en daarmee aan de entomologische wetenschap.

In september 1979 ontvingen de heer en mevrouw Van Groenendael-Krijger als erkenning van hun bijzondere steun aan de wetenschappelijke doelstellingen van het Instituut voor Taxonomische Zoölogie de legpenning „Natura peperit scientiam".

Op 28 december 1980 overleed Van Groenendael ten zijnen huize, in de ouderdom van bijna 85 jaar. De schrijver sluit zich aan bij de velen die zich de ontmoetingen met deze bijzondere man dankbaar zullen blijven herinneren.

DANKBETUIGING

Het schrijven van dit artikel is mogelijk gemaakt door de bereidwillige medewerking van mevr. A. H. van Groenendael-Krijger die de benodigde informatie verschafte. De heer J. M. van Groenendael, Heelsum, neef van de familie Van Groenendael, dank ik voor zijn hulp bij het samenstellen van dit artikel.

Thera variata (DENIS & SCHIFFERMÜLLER) EN T. BRITANNICA (TURNER) (LEP.: GEOMETRIDAE). De heer K. Alders liet me een serie *Thera* zien, gevangen te Schaarsbergen, die hij met behulp van de in *Ent. Ber., Amst.* 41: 163-165 (1981) gepubliceerde afbeeldingen gedetermineerd had en gesplitst in 16 *variata* en 11 *britannica*. De determinatie was correct. Het ziet er dus naar uit dat ook op deze Veluwe vindplaats, net als bij Heerde, *T. variata* in de meerderheid is, al is ze dan wel veel kleiner dan in de omgeving van Heerde.

Van de heer E. Houkes zag ik nog een kleine serie van Slenaken. Al deze exemplaren behoorden tot *T. britannica*, een nieuwe bevestiging van het overheersen van deze soort in Zuid-Limburg.

De heer I. A. Kaijadoe berichtte me, dat hij in zijn collectie vier exemplaren van *britannica* en zeven van *variata* heeft van Wissel (Veluwe, ten westen van Epe). Bovendien vier van *britannica* van de Amsterdamse Waterleidingduinen ter hoogte van de ingang bij de „Oase" (bij Aerdenhout). Hieruit blijkt dat deze soort dus ook in het duingebied voorkomt.

B. J. Lempke, Plantage Middenlaan 64, 1018 DH Amsterdam.